

RUS SİYASİ COĞRAFYASI VE AVRASYACILIK DÜŞÜNÇESİ ÇERÇEVESİNDE “YAŞAM ALANI” (MESTORAZVITIE/МЕСТОРАЗВИТИЕ) KAVRAMININ ETİMOLOJİK VE SEMANTİK ANALİZİ

Tarık Demir¹

¹ İstanbul Gedik Üniversitesi İİSB Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, İstanbul,
Elmek: tarikdemir80@yahoo.com, ORCID: 0000-0003-4428-2751

Özet

Yaşam alanı/hayat sahası kavramının Rusya'nın Avrupa topraklarıyla olan tarihi ve kültürel bağlarının başlangıcını çok eskilere dayandıran ve bu çerçevede Avrasya birliği düşüncesini savunan Avrasyacılık düşüncesi içerisinde merkezi bir rol üstlenmiş olduğu görülmektedir. Bolşevik Devrimi sonrasında aralarında N. S. Trubetskoy, P. N. Savistky ve G. Vernadsky'nin bulunduğu etkin bir Rus göçmen aydın grubu tarafından ortaya konulan Avrasyacılık Hareketi içerisinde zikredilen kavramın temel olarak idealist Slavofil düşünce ve Ortodoksluk inancıyla desteklenmiş olduğu görülmektedir. Kavramın SSCB'nin dağılması sonrası dönemde A. Dugin tarafından Yeni-Avrasyacılık Hareketi çerçevesinde yeniden gündeme getirildiği görülmektedir. Çalışmada Rus siyasi coğrafyasında ve jeopolitiğinde önemli bir yer teşkil eden ve “yaşam alanı/hayat sahası” olarak çevrilebilecek olan “*mestorazvitie*” kavramı etimolojik ve semantik açılarından incelemeye tabi tutulmuştur. Kavramın batı dillerindeki karşılığı olarak mekânın yaratılması/yeniden üretilmesi ya da genişleyerek yerleşme anlamına gelen *topogenesis* sözcüğünün kullanıldığı görülmektedir. Kavramın, 19. yüzyıl sonunda Alman siyasi coğrafyacı F. Ratzel tarafından ilk kez kullanılan *Lebensraum* kavramından birebir benzetme yapılmak suretiyle oluşturulduğu ve dönemin diğer büyük güçlerinin yayılmacı siyasetine ve dış politikalarındaki hareket tarzına da uygun bir şekilde Rus yayılmacılığına meşruiyet sağlamak amacıyla kullanılmış olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Mestorazvitie*, *Topogenesis*, Yaşam Alanı, Genişlemeci Siyaset, Avrasyacılık.

ETHYMOLOGICAL AND SEMANTIC ANALYSIS OF THE CONCEPT OF “SPACE OF LIFE” (MESTORAZVITIE /МЕСТОРАЗВИТИЕ) IN THE FRAMEWORK OF THE RUSSIAN POLITICAL GEOGRAPHY AND EURASIANISM

Abstract

It is seen that the concept of space of life has played a central role in the Eurasianism, which bases Russia's historical and cultural ties with European lands back to ancient times and defends the idea of Eurasian unity in this framework. It is seen that the concept mentioned in the Eurasianism, which was put forward by an influential Russian immigrant intellectual group, including N. S. Trubetskoy, P. N. Savistky and G. Vernadsky, after the Bolshevik Revolution, was mainly supported by idealist Slavophilic thought and Orthodoxy beliefs. It is seen that the concept was brought up again within the framework of the Neo-Eurasianism by A. Dugin in the period after the dissolution of the USSR. In the study, the concept of “*mestorazvitie*”, which has an important place in Russian political geography and geopolitics and can be translated as “space of life”, has been examined in etymological and semantic terms. It is seen that the word *topogenesis*, which means the creation/reproduction of space or settlement by expanding, is used as the western equivalent of the concept. It is seen that the concept created by making an analogy from the concept of *Lebensraum* was first used by the German political geographer F. Ratzel at the end of the 19th century, and was used to legitimize Russian expansionism in accordance with the expansionist politics of the other great powers of that period and the mode of operation in their foreign policies.

Keywords: *Mestorazvitie*, *Topogenesis*, Space of Life, Expansionist Policy, Eurasianism

1. Giriş

En genel haliyle coğrafi faktörlerin etnik grupların tarihi, kültürü, sosyal ve politik sistemleri üzerindeki niteliksel etkisi anlamına gelen *mestorazvitie* kavramının Rus siyasi coğrafyasında ve Avrasyacılık Hareketi çerçevesinde köklü bir tarih yazımına sahip olduğu görülmektedir. İdeolojik ve siyasi bir eğilim olarak Avrasyacılık Hareketi'nin 1920'lerin başındaki Rus göçüyle ortaya çıktığı ifade edilebilir. Bu çerçevede hareketin göçmen toplulukları arasında birleştirici bir rol oynadığı ve muazzam bir popülerlik kazandığı ifade edilebilir. Bu hareketin ideolojisinin ilk olarak 1921'de "Doğu'ya Yöneliş: Önsözler ve Başarılar" (*Исход к Востоку. Предчувствия и свершения*) isimli manifestoda ilan edilmiştir. Avrasyacılık Hareketi'nin başında tarihçi G. V. Vernadsky, Orta Çağ tarihçisi ve filozof L. P. Karsavin, ekonomist P. N. Savitsky, sanat eleştirmeni P. P. Suvchinsky ve filolog N. S. Trubetskoy gibi önde gelen düşünce ve bilim insanlarının Rusya'nın tarihi, kültürü ve siyaseti hakkında görüşlerini ortaya koydukları ve ülkenin olası geleceğini tartıştıkları görülmektedir. Bu düşünürlerin hareketin jeopolitik ve jeosofik fikirlerini temellendirmek için *mestorazvitie* kavramını kullanmış oldukları görülmektedir (Prokudenkova, 2012:11). Yerli ve özünde Rus düşüncesine istinat eden Avrasyacılık düşüncesinin merkezinde yer alan bu kavramın temel olarak idealist ve ütopyik Slavofil düşüncesi ile Ortodoksluk inancı ile desteklenmiş olduğu da ayrıca ifade edilmelidir (Walicki, 2009:179). SSCB'nin dağılması sonrasında ise A. Dugin'in başını çektiği bir dizi düşünür tarafından Batı'nın Yeni Dünya Düzeni kavramına alternatif oluşturacak şekilde Batıcılık ve küreselcilik düşünceleriyle olan temel karşıtlığın vurgulandığı Avrasyacılık Hareketi çerçevesinde *mestorazvitie* kavramının yeniden gündeme geldiği görülmektedir (Millar, 2004:513).

Avrasyacılık düşüncesinin ana eksenini, özel coğrafi ve tarihi bir dünya olarak kabul edilen Rusya toprakları (*sic. России как особого географического и исторического мира*) teşkil etmektedir. Avrasyacı düşünürler tarafından olağanüstü coğrafi konumu, Avrupa ve Asya kıtalarına yayılan geniş toprakları ile doğal ve iklim koşulları nedeniyle Rusya'nın özel bir kıta oluşturduğu ileri sürülmüştür. Bir başka ifadeyle Avrasya coğrafyasının, Avrupa'dan "koparılmış" Avrupa Rusyası ile Asya'dan "dışlanmış" Asya Rusyası'ndan oluştuğu ileri sürülmüştür. Halk ve toprağın birliği (*sic. единство народа и земли*) olarak da tanımlanan *mestorazvitie* kavramında geçmişin gelenekleri ile gelecek tasavvuru bir arada yer almaktadır. Bu haliyle *mestorazvitie* kavramı bir "yaşam ve mücadele" (*sic. жизнь и борьба*) alanını temsil etmektedir (Lavrinoва, 2013:199). A. N. Polukhin tarafından

mestorazvitie kavramının özünü mekân olgusu ve bu olgu üzerinde yer alan çeşitli maddi ve manevi ilke ve olguların bir kombinasyonunun temsil ettiği ifade edilmektedir. Buna benzer bir yaklaşımla G. V. Vernadsky tarafından bu kavramın, Avrasya coğrafyasına vurgu yapılmak suretiyle bu çevrede gelişen insan topluluğuna özelliklerini damgalayan belirli bir coğrafi çevre şeklinde tanımlandığı görülmektedir. Keza kavramı muayyen hale getiren ünlü siyasi coğrafya teorisyeni ve düşünürü Pyotr N. Savitsky tarafından ise *mestorazvitie* kavramı insan ve onun yaşam tarzı ve hatta ruhsal dünyasının karşılıklı etkileşim halinde olduğu dış çevre ile olan uyumu ve istikrarı şeklinde tanımlandığı görülmektedir (Sutormin, 2014:127). Nitekim Savitsky'nin Rusya coğrafyasının geniş ve düzenli bir resim-sistem olarak (*sic. географию России можно строить как систему, можно дать широкую и упорядоченную картину-систему*) inşa edilebileceğini ifade ettiği ve Rus coğrafyasını Avrasya'nın merkezine yerleştirdiği görülmektedir. Bir başka ifadeyle Avrasyacılık düşüncesi ve *mestorazvitie* kavramı çerçevesinde kendine özgü bir yaşam ortamı ve bir bütün olarak Rusya coğrafyasının (*sic. Россия как особая среда жизни и целое*) Rus araştırmalarının bilimsel sistemini oluşturabileceği vurgulanmıştır. Bu bilimsel sistem içerisinde bir yaşam alanı/hayat sahası olarak Avrasya coğrafyası Rusya ile özdeşleştirilmiş tek bir bütün, coğrafi bir birey ya da coğrafi, etnik, ekonomik ve tarihsel bir manzara (*sic. Россия-Евразия есть месторазвитие, единое целое, географический индивидуум-одновременно географический, этнический, хозяйственный, исторический ландшафт*) olmaktadır (Poluhin, 2007:61).

S. Averintsev tarafından ise Avrasyacılık düşüncesinin felsefe ile siyasetin tehlikeli sınırında yer alan hayalci bir hareket olarak nitelendirildiği görülmektedir. Bir başka ifadeyle Bolşevik Devrimi karşıtı Menşevikler ve Beyaz Ordu içerisinde şekillenmiş olduğu ifade edilen Avrasyacılık düşüncesinin Bolşevik Devrimi'nin yeni Rus dünya görüşünden hareketle incelenmesi girişimi olarak tanımlanmıştır. Avrasya coğrafyasındaki tüm Ortodoks Hristiyan unsurların birliği ve coğrafi materyalizm temeline istinat eden bu düşüncenin Avrupa karşıtı totaliter bir doktrin ya da Rusya için geleceğin projesi olarak da nitelendirildiği görülmektedir. Nitekim Avrasyacılık düşüncesinin ortaya çıktığı günden itibaren deniz gücüne (*thalassocracy*) karşı direnme felsefesini ihtiva ettiği ve kıtanın bütünlüğünü sürdürerek yaşaması için ABD'nin liderliğini yaptığı Batı/Atlantik tehlikesinden korunmasının kaçınılmazlığı inancına istinat ettiği ve böylece Pan-Amerikancılık düşüncesine alternatif kara gücü (*tellurocracy*) olarak bir anti-tez teşkil ettiği ileri sürülmektedir. Avrasyacılık görüşünün, K. Haushofer ya da C. Schmitt gibi bazı Avrupalı siyasi coğrafya uzmanlarının öne sürmüştükleri kara gücü/uygarlığı teorisinin anti-tezini teşkil

ettiği görülmektedir. Bu düşünürlerin ileri sürdükleri İkinci Dünya Savaşı'ndaki Berlin-Moskova-Tokyo karasal blok düşüncesine günümüzde A. Dugin gibi bazı Rus jeopolitikçiler tarafından Paris ve Yeni Delhi'nin de eklendiği ve Avrasya coğrafyasının özel jeopolitik eksen bölge olarak sunulduğu görülmektedir. Bu minvalde örneğin Dugin tarafından Rusya'nın Çin, İran, Hindistan ve diğer Avrasya ülkelerini kendi etrafında toplamak suretiyle ABD'nin hegemonyasına karşı ciddi bir cephe, bir başka ifadeyle bir yaşam alanı oluşturulması gerektiği ileri sürülmektedir (Hasanov, 2012:369 ve 376; Kalinin, 2018:3).

ABD ve İngiltere merkezli Atlantikçi Yeni Dünya Düzeni görüşüne karşı Dugin tarafından ortaya konulan Rusya merkezli Yeni-Avrasyacılık (*International Eurasian Movement/Mezhdunarodnoe Evrazijskoe Dvizhenie*) görüşünde yaşam alanı kavramının yine merkezi bir rol üstlendiği görülmektedir. Dugin'e göre, "Atlantikçi Düzen", Avrasya için temel değer olan ulusal ve kültürel çeşitliliği sulandıran homojenleştirici bir güçtür. Avrasya'nın şiddetli "etnik, biyolojik ve ruhsal" (*sic. ethnic, biological and spiritual*) krizlerden muzdarip olduğu ve bu krizleri aşabilmek amacıyla Rusya'nın önderliğinde Avrasya yaşam alanındaki ulusların ve onların kültürel geleneklerinin korunmasını sağlayacak "organik kültürel-etnik" (*sic. organic cultural-ethnic*) bir sürecin yaşanması gerektiği ileri sürülmektedir (Shekhovtsov, 2009:697). Dugin'in özellikle H. Mackinder'in teorisindeki anahtar kavram Kalpgâh (*Heartland*) kavramından faydalandığı görülmektedir. Dugin'e göre ne batılı ne doğulu bir güç olarak Rusya, Avrasya *mestorazvitiesinin* merkezinde yer alan ve kendine özgü kültürel ve jeopolitik özellikleri olan üçüncü bir güçtür. Dolayısıyla Dugin tarafından Rusya'nın Avrasya yaşam alanında kendi özgünlüğünü (*authenticity*) savunmak ve yabancı etkiler karşısında kendi jeopolitik gerçekliğini yansıtmak için "tarihsel bir zorunluluğa" (*historical imperative*) sahip olduğu ileri sürülmüştür¹ (Kalinin, 2019:462).

¹ Bununla birlikte Avrasyacı görüş içerisindeki merkez kavramlardan biri olan *mestorazvitiesine* kavramına yönelik olarak birtakım eleştiriler de bulunduğu ayrıca ifade edilmelidir. Nitekim kavramın, tek yanlı bir bakış açısıyla sınırlarının tayin edilmesi suretiyle coğrafi determinizm ile eleştirildiği görülmektedir. Bir başka ifadeyle kavram, bireyin sosyo-tarihsel çevre karşısında ikincil konumda bulunması ve bireyin bu çevre tarafından şekillenen tali bir unsur olarak ele alınması şeklinde birtakım eleştirilere maruz kaldığı görülmektedir. Bu çerçevede örneğin N. A. Berdjaev Avrasyacı görüşü savunanların tarih felsefelerinin tam bir natüralizm olduğunu ileri sürerken; A. A. Kizevetter Avrasyacıları jeopolitik

2. Yöntem

Mestorazvitiesine kavramının analizinde niteliksel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Avrasyacılık düşüncesi içerisinde merkezi konumda bulunan kavramın öncelikle tarihsel bir bağlam içerisinde analiz edilmesi yoluna başvurulmuştur. Bu aşamada Avrasyacılık düşüncesi çerçevesinde ilgili literatürün önde gelen düşünce insanlarının zikredilen kavrama yönelik bakış açıları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bir başka ifadeyle kavramın tözünü yani taşıyıcı unsurunu teşkil eden Avrasyacılık düşüncesi ve Rus siyasi coğrafyası çerçevesinde *mestorazvitiesine* kavramının jeopolitiği incelenmiştir. Daha sonraki aşamada ise kavram yorumsamacı yöntem kullanılmak suretiyle etimolojik ve semantik bakımdan analize tabi tutulmuş ve kavramın anlam dünyası ortaya konulmaya çalışılmıştır.

3. Bulgular ve Tartışma

3. 1. Avrasyacılık Hareketi Çerçevesinde *Mestorazvitiesine* Kavramının "Jeopolitiği"

Rusya için Avrasya coğrafyasında yaşam alanı oluşturma düşüncesinin jeopolitik açıdan bir devlet siyaseti olduğu görülmektedir. Nitekim Rusya'nın kendisi için felaket sonuçlar doğuran 1905 tarihli Rus-Japon Savaşı'na, Bolşevik Devrimi'ne ve akabinde gerçekleşen iç savaşa rağmen Asya ile olan irtibatını koparmadığı görülmektedir. Asya'ya yönelik bu ilginin 1920'li yıllarda sürgündeki Rus düşünce insanlarının ortaya koyduğu Avrasyacı Hareket (*Eurasianist Movement*) ile doktriner bir görüşe kavuşmuş olduğu ileri sürülebilir. Rus düşünce insanlarının aralarındaki görüş farklılıklarına rağmen Greko-Bizans ve Moğol kültür mirasına istinat eden Rusya'nın Asya medeniyetine katkısının eşsizliği konusunda fikir birliği içinde oldukları görülmektedir. Avrasyacı Hareket'in 1921 tarihli "Doğu'ya Çıkış" (*Exodus to East*) isimli ilk manifestosunda Nikolay S. Trubetskoy ve Roman O. Jakobson tarafından Turani unsurların etkisinin bilinçli bir şekilde abartıldığı bir

mistisizm ile uğraşmakla suçlanmaktadır. V. V. Weidle ise yine *mestorazvitiesine* kavramını coğrafi determinizm ile eleştirmektedir. Sonuç olarak *mestorazvitiesine* kavramında insan merkeziliğin son derece bireyselleştirilmiş bir toplumsal bilinç açısından reddedilmesinden dolayı totalitarizme kaynaklık edebileceği endişesinin doğduğu görülmektedir (Poluhin, 2007:62). Öyle ki bazı yazarlar tarafından Avrasyacılık düşüncesi bir siyasi ideoloji olarak popülist aşırı-milliyetçiliğin yeniden doğuşu (*sic. palingenetic form of populist ultra-nationalism*) ya da neo-faşist bir *Weltanschauung* [ortak anlam dünyası y.n.] olarak tanımlanmaktadır (Shekhovtsov, 2008:492-493; Ingram, 2001:1034).

Avrasya dil ve kültür ortaklığı (*Sprachbund Theory*)² fikrinin ortaya konulduğu görülmektedir. Batılılar tarafından Bolşevik Devrimi her ne kadar Batı kültürü için olumsuz bir gelişme olarak değerlendirilse de Avrasyacılar tarafından bu gelişmenin Rusların eski dünya ile olan irtibatını koparmasını ve aynı zamanda doğu halklarıyla birleşmesini sağlayacak tarihi önemi olan katalizör bir gelişme olarak değerlendirildiği müşahade edilmektedir. Örneğin Trubetskoy'un "Avrupa ve İnsanlık" (*Europe and Mankind*) isimli eserinde Batı emperyalizminin ve Asya'ya yönelik Avrupa-merkezci bakış açısının reddedildiği görülmektedir. Trubetskoy'a göre Avrasyacılık Hareketi savaş ve devrimlerin sonucu olarak gücü sarsılan Rusya'ya, Rus olmayan "Asyalı kardeş" (*Asiatic sisters*) halklara ulaşma ve sömürgeci Romano-Germen unsurlarla mücadele etme konusunda eşsiz bir fırsat sunmaktadır (Hauner, 1990:60). Trubetskoy'un "Avrupa ve İnsanlık" isimli eserinde ileri sürdüğü Avrasyacılık ile ilgili görüşlerinin sadece Rus halkıyla ilgili değil, aynı zamanda özellikle etnik olarak Roman ya da Cermen kültür dairesinin dışındaki Avrupa'yı oluşturan diğer halklarla da ilgili olduğu görülmektedir. Trubetskoy'un milliyetler sorunu çerçevesinde birbirinin antitezi olan şovenizm ve kozmopolitizm kavramları ile ilgilenmiş olduğu ve Romano-Germen olmayan unsurların şovenizme karşı kozmopolitizmi savunmaları gerektiğini ifade ederek gerçekte Avrasya coğrafyasında Rusya merkezli bir yaşam alanı oluşturulmasının gerekliliğini vurgulamış olduğu görülmektedir. Bununla birlikte Rusya merkezli bir yaşam alanının, kurulacak bir ideal Avrasya devleti içerisinde Rus şovenizmine olanak verilmesi anlamına gelmediği ve Rusya'nın sadece diğer halklar arasında *primus inter pares* bir statüde olması gerektiği de ayrıca vurgulanmıştır (Riasanovsky, 1964:207-208 ve 216).

Avrasyacı görüşü savunan bir diğer önemli şahsiyet Pyotr N. Savitsky'de ise Avrasya kavramının, *mestorazvitie* (*topogenesis*) adı verilen potansiyel genişlemeci siyaset (*territorial expansion*) ile birlikte var olan "otantik coğrafi ve kültürel yapı" (*an authentic geographical and cultural entity*) anlamına geldiği görülmektedir. Savitsky, Rusya'nın 16. yüzyıldan itibaren güney ve doğu

istikametlerindeki genişlemesini "Öncü Sınır" (*Forward Frontier*) kavramı üzerinden Hindistan'daki Birleşik Krallık siyasetiyle analogi kurmak suretiyle açıklamaya çalışmıştır. Savitsky, Rus genişlemesinin sürekli ve doğal bir organik genişleme süreci (*as a continuous natural process of organic development*) olarak kabul edilmesi gerektiği ileri sürülmektedir. Dahası Rus Avrasyası'nın, işgal ve yıkımla değil bilakis hakiki/genetik bir kültürel mutasyon süreci (*a genuine mutation/генетическое мутация*) ile oluşan kendi içerisinde jeopolitik bir birlik (*geopolitical unit / геополитическое единство*) olduğu ileri sürülmektedir. Bu bakış açısının da 1920'lerde K. Haushofer tarafından benimsenen F. Ratzel'in dinamik *Lebensraum* kavramından bir farkının olmadığı görülmektedir (Hauner, 1990: 60-61).

George Vernadsky tarafından ise Avrasya coğrafyasının, Rus yayılımının coğrafi sınırları olarak değerlendirildiği görülmektedir. Ona göre 18. ve 19. yüzyıllarda Alman ve Rus coğrafyacılar tarafından Rusya'nın Avrupa Rusyası ve Asya Rusyası olarak iki parçaya ayrıldığı ifade edilmektedir. Zikredilen bu coğrafyacılar tarafından oluşturulan teoriye göre Avrupa Rusyası'nın doğu sınırını Urallar oluşturmaktadır. Bununla birlikte Vernadsky'ye göre Uralların hiçbir suretle doğal sınır olmadığı ve aksine rasyonalist bir bakış açısıyla bakıldığında Uralların topografik ve coğrafi özellikleriyle aslında Avrasya *mestorazvitie*'sinin doğu ve batı kısımlarını birbirine bağlayarak mümkün olan tek gerçek birliği meydana getirmiş olduğu ifade edilmektedir. Bir başka ifadeyle Rus yaşam alanının Avrasya adı verilen tek bir coğrafi birimden oluştuğu ve bu Avrasya yaşam alanının sosyo-tarihi açıdan belirsiz bir Avrupa-Asya kombinasyonundan çok, bir büyük merkezi kıtasal kütleyle sahip özel bir coğrafi alan olarak tanımlandığı görülmektedir. Benzer yaşam alanı oluşturma girişimlerinden farklı olarak Rus genişleme siyaseti ne bir emperyalizm ne de Rus devlet adamlarının siyasi hırslarının bir ürünü olarak değerlendirilmiş; aksine tarihin temelinde yatmakta olan coğrafyanın kaçınılmaz mantığı olduğu ileri sürülmüştür (Vernadsky, 2011:21-22).

Trubetskoy bu iki kavramı şu şekilde örneklendirmektedir: Bulgarca bir yandan Sırpça, Hırvatça, Lehçe, Rusça gibi diller ile birlikte Slav *Sprachfamilie* içerisine dahil iken; diğer yandan Yunanca, Arnavutça ve Rumence gibi diller ile birlikte Balkan *Sprachbund* üyesidir (Orr, 1994:53-54). Diller arasında birlik (*Bund zwischen Sprachen*) şeklinde açıklanmaya çalışılan bu durumun Trubetskoy'da kültürel bir dilsel ilişki (*kulturelle Sprachverwandschaft*) ya da soybilimsel ve kültürel bir dilsel ilişki (*Genealogische und kulturelle Sprachverwandschaft*) olarak tanımlandığı görülmektedir (Schwyzer, 1943:98). Avrasyacılık düşüncesinde farklı dilsel kökenlere sahip halkları bir potada eritmek için en uygun ve doğru yöntemin *Sprachbund* anlayışı olduğu ileri sürülmektedir (Gökdağ, 2013:2).

² Etno-lengüistik bir kavram olarak *Sprachbund* sentaks ve morfoloji bakımından birçok ortak özelliği bünyesinde ihtiva eden; fonetik bakımdan ise herhangi bir sistematik yazışmadan yoksun olmalarına rağmen; fonetik sistemde dış benzerliklere de sahip olan ve çok sayıda ortak kültürel kelimeye sahip dillerden oluşan gruplara verilen isim olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte dilbilimsel açıdan *Sprachbund* kavramının, karışıklığa sebep olabilecek ve Türkçeye "dil ailesi" olarak çevrilebilecek olan *Sprachfamilie* kavramından farkı ise morfolojik kategorilerin fonetik formunda uyuma gösteren, her şeyden önce tutarlı fonetik yazışmalar gösteren ve önemli bir ortak temel kelime hazinesine sahip dillerden oluşan gruplar şeklinde tanımlanmasıyla ortaya konulmuştur.

Vernardsky, Avrasya yaşam alanında kurulmasını istediği Rus devleti merkezinde oluşturulacak devletin/birliğin, zorlayıcı olmayacak şekilde evrensel (*ecumenical*) bir devlet/birlik olması gerektiğini vurgulamıştır. Rus devletinin ancak bu şekilde bir Avrasya devleti olabileceği ve Avrasya'daki bütün milletlerin Rus devletini kendi devletleri olarak tanımak zorunda kalacağı ifade edilmiştir. Bunun dışında Rus dilinin Avrasya kültürünün asli unsuru olmasına rağmen; başka milletlere empoze edilemeyeceği de ayrıca ifade edilmiştir. Bir başka ifadeyle Avrasya Hareketi'nin dil ve hissiyatta Rus; buna karşın etnik köken ve ırk bakımından çeşitlilik arz eden ütopyik Sovyet insanın yaratılmasına dolaylı olarak destek vermiş olduğu görülmektedir. Bu noktada yaşam alanı olarak tayin edilen Avrasya coğrafyasında zikredilen yapay Sovyet insanın “olgunlaşma-yakınlaşma-birleşerek kaynaşma” (*flowering-rapprochement-fusion/расцвет-сближение-слияние*) safhalarından oluşan üçlü bir süreç izlenmek suretiyle oluşturulması amaçlandığı ayrıca ifade edilmelidir (Hauner, 1990:62). Rusya-Avrasya *mestorazvitie*indeki bu Sovyet insanının yaratılmasında her bir halkın özgünlüğünün desteklenmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bununla birlikte her bir halkın çok-halklı Rusya-Avrasya bütününe mensup olduklarını da idrak etmeleri gerektiği ileri sürülmüştür (İmanov, 2008:102).

3.2. Kavramın Etimolojik ve Semantik Analizi

Rusça “mesto” (*место*) sözcüğü “alan/saha (*noie/pole*), meydan (*площадь/ploshhad*), yerleşim yeri (*selenue/selenie*)” anlamlarına gelmektedir. Ayrıca Lehçe ve Ukraynaca gibi diğer Slav dillerinde “şehir (*zopod/gorod*)” anlamına da gelmektedir (Vasmer, 1986: 607-608). Keza Rusça “razvitie” (*развитие*) sözcüğünün ise Latince *evolutio*, Almanca *Entwicklung* ya da Fransızca *developpement* sözcüklerinde olduğu gibi “gelişim ve ilerleme” anlamlarına geldiği görülmektedir (Vasmer, 1987:433). Kavramın batı dillerindeki karşılığının ise *topogenesis* sözcüğü olduğu da ayrıca ifade edilmelidir. Nitekim önde gelen Avrasyacı teorisyen Pyotr N. Savitsky'nin de Avrasya coğrafyasının biricikliğine vurgu yapmak suretiyle bu coğrafyadaki genişleme ve ilerleme olgusuna karşılık gelecek en uygun sözcük olarak *topogenesis* sözcüğünün Rusça karşılığı olarak *mestorazvitie* sözcüğünü kullandığı görülmektedir (Hauner, 1990, 157). Dolayısıyla “mesto” ve “razvitie” sözcüklerinin birleşimden oluşan “*mestorazvitie*” kavramının etimolojik olarak “yaşam ya da gelişme alanı” şeklinde bir anlama sahip olduğu görülmektedir (İmanov, 2008:89).

Semantik açıdan bakıldığında ise kavramın batı dillerinde Yunanca kökenli karşılığı olan *topogenesis* sözcüğünün “mekânsal açıdan genişleme” ya da “yerleşme” anlamlarına geldiği görülmektedir. Zira eski Yunanca *tópos* (*τόπος*) “yer, bölge veya mekân” (*place, region, space*) anlamlarına gelirken; *gènesís* (*γένεσις*) “köken, kaynak, başlangıç, doğuş, kuşak, üretim ve yaratım” (*origin, source, beginning, nativity, generation, production, creation*) anlamlarına geldiği görülmektedir (Tuncay, 2009:168 ve 741). Bu noktada *mestorazvitie* kavramının “mekânın yeniden yaratılması ya da üretilmesi” anlamına geldiği ileri sürülebilir. Bir başka ifadeyle “belli bir merkezden çevreye doğru bir hareketle yayılım gösterme ve yerleşme” anlamına geldiği ileri sürülebilir. Zira örneğin Macarcaya bakılırsa kavramın bu dildeki karşılığı olan ve “bir yerden hareketle başka bir yere yerleşme” anlamına gelen *elheyzekedés* sözcüğündeki “el” öntakısının sözcüğe belli bir yöne doğru yönelim ve hareket anlamı verdiği görülmektedir (Gün ve ark., 2002:186).

Bu noktada *mestorazvitie* kavramının anlam dünyasını açıklayabilecek en uygun sözcüğün Latince “*habitat*” (*biyotop*) sözcüğü olduğu ileri sürülebilir. Proto-Hint-Avrupa dilinde “vermek ya da almak” anlamına gelen “*ghabh*” kökünden türeyen “*habitat*” sözcüğünün bildirme (*indicative*) hali olan “*habitare*” sözcüğünün “yaşamak, oturmak ya da yerleşmek” (*to live, inhabit, dwell*) anlamına; yine aynı sözcüğün sıklık (*frequentative*) hali olan “*habere*” sözcüğünün ise “sahip olmak, malik olmak” (*to have, to hold, to possess*) anlamına geldiği görülmektedir³. Nitekim *mestorazvitie* kavramı ile aynı anlama gelen Almanca *Lebensraum* kavramının biyolojideki karşılığının da “*habitat*” sözcüğüyle eşdeğer anlamdaki “*biyotop*” sözcüğünün kullanıldığı görülmektedir (Steuerwald, 1995:356). Bu noktada bir analogi kurulursa, *mestorazvitie* (*topogenesis*) tıpkı mimari bir yapının inşasında olduğu gibi bir mimarın bir yerin nedenini anlama sürecinde mekânı yaratırken kendisini başka bir yere, yani diğerinin işgal ettiği yerin yerine yerleştirmesine (*sic. en el lugar del lugar que el otro ocupaba al crear el lugar*) başka bir ifadeyle anti-mekân (*antiteatro*) adı verilen başka alanlarda genişlemesine verilen isimdir (Thornberg, 2000:18). Dolayısıyla *mestorazvitie* sözcüğünün belli başlı batı dillerinde örneğin İspanyolca *ubicación*, İtalyanca *posizione* ya da Portekizce *localização* sözcüklerindeki gibi statik bir yerleşme ve bulunma haline değil; bilakis yukarıda da ifade edildiği gibi dinamik bir şekilde “mekânın yaratılması ve yeniden üretilmesi” anlamında “genişleyerek yerleşme ya da sahip olma” hareketine karşılık geldiği görülmektedir. Bu haliyle de *mestorazvitie* kavramının Rus genişleme siyasetinin/hareketinin bir aracı haline gelmiş olduğu ileri sürülebilir.

³ <https://www.etymonline.com/word/habitat> (Erişim Tarihi: 18/01/2021)

Mekânsal açıdan genişleme ya da yerleşme eylemlerinin Rusya merkez ya da yukarıda ifade edildiği gibi *primus inter pares* statüde olmak üzere kültürel açıdan “birleşme ve karışma” (*merger and mixing*) anlamlarına geldiği görülmektedir. Örneğin gerek Savitsky’nin gerekse G. V. Vernadsky’nin eserlerinde Avrasya “*mestorazıvıte*”indeki genişlemenin kültürel ve/veya etnik bir birleşme (*slyanie/slyaniye*) ya da karışma (*peremeshivanie/nepemeshivaniye*) olduğu ifade edilmektedir. Bir başka ifadeyle Rus siyasi coğrafyasındaki genişlemenin bir nevi “çeşitlilik içerisinde birlik” olacak şekilde (*unity in diversity/edinstvo v mnogoobrazii/edinstvo v mnogoobrazii*) gerçekleşmesi gerektiği vurgulanmıştır. Nitekim Vernadsky tarafından “Büyük Rus kültürü”nün (*Great Russian culture/Velikoruskaya kul'tura*)⁴ tesis edilebilmesinin ve Rus olmayan unsurların *mestorazıvıte*deki Rus imparatorluğuna dahil edilebilmesinin yolunun ancak dışsal farklılıklar altında gizli olan içsel birliğin (*sic. under external diversity inner unity is hidden*) tesisıyla mümkün olabileceğinin altı çizilmiştir (Hauner, 1990:61). Nitekim Yeni-Avrasyacılık görüşünü savunan Dugin tarafından Avrasya yaşam alanındaki dışsal farklılıkların Rusya merkezli olarak *Pax Russica* ile sağlanabileceği ve böylece oluşturulacak bir Avrasya ittifakı ile ABD liderliğindeki Atlantikçi Bloğa karşı konulabileceği ileri sürülmüştür (Dugin, 2008:56). Yine aynı şekilde Dugin, kurtarıcı (mesihyanik) halklar safında bulunan Rus halkının, herhangi bir kurtarıcı halk gibi sadece ulusal düşüncelerle değil aynı zamanda başka medeniyet eksenli evrensellik biçimleri ile rekabet eden evrensel ve tüm insanlığı kuşatacak bir şekilde hareket etmesi gerektiğini dile getirerek Rusya’nın Avrasya yaşam alanındaki merkezi rolüne temas etmiştir (Dugin, 2010:27). Nitekim Rusya-Avrasya yaşam alanının Ortodoks Slavların ve Türkî toplulukların, merkezdeki Rus halkıyla birlikte oluşturdukları simbiyotik ilişkiye dayandığı ifade edilmektedir (Shlapentokh, 2017:331).

4. Sonuç

Türkçeye yaşam alanı (hayat sahası) şeklinde çevrilebilecek olan *mestorazıvıte* kavramının hem birinci kuşak Avrasyacılar hem de ikinci kuşak Neo-Avrasyacılar için merkezi bir rol üstlenmiş olduğu görülmektedir. Rus siyasi coğrafyasında köklü bir tarih yazımına sahip olan Avrasyacılık Hareketi içerisinde yer alan düşünürlerin,

nüansları olsa da teorilerinin merkezinde yer alan yaşam alanı kavramının sınırlarını muayyen hale getirebilmek ve zikredilen kavramı, teorileri için rasyonelleştirerek işlevsel hale getirebilmek için çok çaba sarf etmiş oldukları görülmektedir. Bu minvalde Avrasyacılık düşüncesinin ana ekseninde yer alan *mestorazıvıte* kavramının, özel coğrafi ve tarihi bir dünya olarak kabul edilen Rusya-Avrasya *mestorazıvıtesine* karşılık geldiği sonucuna varılmıştır.

Mestorazıvıte kavramının batı dillerine *topogenesis* şeklinde çevrilmiş olduğu görülmektedir. Kavramın kelimesi kelimesine çevrildiğinde yaşam alanı/hayat sahası (*space of life/Lebensraum*) gibi bir anlama sahip olduğu görülmektedir. Semantik açıdan bakıldığında ise “mekânın yaratılması ve yeniden üretilmesi” anlamında “genişleyerek yerleşme ya da sahip olma” hareketine karşılık geldiği ve zikredilen kavrama ilaveten *habitat* veya *biyotop* sözcüklerinin de kullanılabileceği sonucuna varılmıştır. Bu noktada ayrıca Rus siyasi coğrafyasının merkezî kavramlarından biri olarak *mestorazıvıte* kavramının Rus genişleme siyasetinin de bir aracı haline gelmiş olduğu sonucuna varılmıştır.

Kaynakça

- Benderli G. vd., 2002. Magyar-Török Szótár, Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapeşte.
- Dugin, A., 2008. Pax Russica: For a Eurasian Alliance Against America. *New Perspectives Quarterly*, 25(4): 56-60.
- Dugin A., 2010. *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım*. 6. Baskı. Çev. Vügar İmanov. Küre Yayınları. İstanbul.
- Gökdağ B. A., 2013. Avrasyacılık Düşüncesinde Diller ve Dilbilim. *Yeni Türkiye*,53: 1-15.
- Hasanov A., 2012. *Jeopolitik*. Çev. Azad Ağaoğlu ve Fuad Şammedov. Babıalı Kültür Yayıncılığı. İstanbul.

⁴ Büyük Rus ya da Velikorus ifadesiyle Sen Petersburg ve Moskova merkezli Rus coğrafyasına ilişkin kültürün kastedildiği özellikle vurgulanmalıdır. Bunun dışında Küçük Rus (*Little Russian culture/Malorusskaya kul'tura*) tabirinin ise eski Kiev Ruslarının kültürünü tanımlamak için kullanılmış olduğu ayrıca belirtilmelidir (Magocsi, 1996:11-20). Tarihsel açıdan bakıldığında Rus halkının üç ana kola ayrıldığı ve bunların Büyük Ruslar, Küçük Ruslar (Ukraynalılar) ve Beyaz Ruslar olduğu görülmektedir. Bunun sebebi olarak tarihsel

olarak Altın Ordu devletinin çöküşü sonrası Karadeniz’in kuzeyinde ve Doğu Avrupa bölgesinde Batı Rusya topraklarının Polonya-Litvanya Grandükalığı’nın; buna karşın Doğu Rusya topraklarının Moskova (Vladimir) Grandükalığı’nın ortaya çıkması gösterilebilir. Dolayısıyla siyasi bölünmenin sosyal ve kültürel değişikliklere sebebiyet verdiği ve evvelce birleşik olan Rus halkının yukarıda ifade edilen üç kısma ayrıldığı görülmektedir (Vernadsky, 2007:281).

- Hauner M., 1990. *What Is Asia To Us? Russia's Asian Heartland Yesterday and Today*. Unwin Hyman. Boston.
- İmanov V., 2008. *Avrasyacılık: Rusya'nın Kimlik Arayışı*. Küre Yayınları. İstanbul.
- Ingram A., 2001. Alexander Dugin: geopolitics and neo-fascism in post-Soviet Russia. *Political Geography*, 20(8): 1029-1051.
- Kalinin K., 2018. Russian Elites and Dugin's Neo-Eurasianism: Empirical Analysis of 2012 and 2016. Sources of Conflict between Russia and the West. 20-21 April. Hamilton College. Clinton.
- Kalinin K., 2019. Neo-Eurasianism and the Russian elite: the irrelevance of Aleksandr Dugin's geopolitics. *Post-Soviet Affairs*, 35(5-6):461-470.
- Lavrinova N. N., 2013. Kategorija "Mestorazvitie" v Konceptijah Russkih Myslitelej Nachala XX. Veka, Social'no-Jekonomicheskie Javlenija i Processy, 11(57): 199-202.
- Magocsi P. R., 1996. *A History of Ukraine*. Universtiy of Toronto Press. Toronto.
- Millar J. R., 2004. *Encyclopedia of Russian History*. Vol. 1. Macmillan Reference. New York.
- Orr R., 1994. Slavic-Baltic-Finnic-Hebridean Sprachbund?. *Slavonica*, 1(1): 53-64.
- Poluhin A. N., 2007. Konceptija Mestorazvitija P. N. Savickogo v Istoricheskoy Nauke. Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. No. 300(3): 61-62.
- Prokudenkova O. V., 2012. Category "mestorazvitie" in the concept of Eurasians. Bulletin of the St. Petersburg State University of Culture and Arts. No. 3: 11-15.
- Riasanovsky N. V., 1964. Prince N. S. Trubetskoy's "Europe and Mankind". *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, 12(2): 207-220.
- Schwyzler E., 1943. Sprachbund?. Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der Indogermanischen Sprachen. 68 (2): 98.
- Shekhovtsov A., 2008. The Palingenetic Thrust of Russian Neo-Eurasianism: Ideas of Rebirth in Aleksandr Dugin's Worldview. *Totalitarian Movements and Political Religions*, 9(4): 491-506.
- Shekhovtsov A., 2009. Aleksandr Dugin's Neo-Eurasianism: The New Right à la Russe. *Religion Compass*, 3/4: 697-716.
- Shlapentokh D., 2017. Alexander Dugin's views of Russian history: collapse and revival. *Journal of Contemporary Central and Eastern Europe*, 25 (3):331-343.
- Steuerwald K., 1995. *Almanca-Türkçe Sözlük*. 2. Baskı. ABC Kitabevi. İstanbul. 1995.
- Sutormin S. O., 2013. Konceptija Mestorazvitija Evrazijskogo Aspekta v Nauchnom Nasledii G. V. Vernadskogo i P.N. Savickogo. Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. No. 384: 126-131.
- Thornberg J. M., 2000. Topogénesis: Fundamentos de una nueva arquitectura. Edicions UPC. Barcelona.
- Tuncay F., 2009. *Yunanca-Türkçe Sözlük*. Doğu Dil ve Kültürleri Merkezi. Atina.
- URL <https://www.etymonline.com/word/habitat>
- Vasmer M., 1986. *Russisches Etymologisches Wörterbuch*. Vol. 2. Progress. Moskova.
- Vasmer M., 1987. *Russisches Etymologisches Wörterbuch*. Vol. 4. Progress. Moskova.
- Vernadsky G., 2011. *Rusya Tarihi*. 2. Baskı. Çev. Doğukan Mızrak ve Egemen Ç. Mızrak. Selenge Yayınları. İstanbul.
- Vernadsky G., 2007. *Moğollar ve Ruslar*. Çev. Eşref Bengi Özbilen. Selenge Yayınları. İstanbul.
- Walicki A., 2009. *Rus Düşünce Tarihi: Aydınlanma'dan Marksizme*. Çev. Alâeddin Şenel. İletişim Yayınları. İstanbul.